

Ülle TAMLA

2002. aasta arheoloogiliste välitööde tulemused
Results of archaeological fieldwork of 2002

Alvi KRIISKA, Kristiina JOHANSON, Ülle SALUKÄR and Lembi LÕUGAS

The results of research of Estonian Stone Age in 2002
Eesti kiviaja uurimise tulemused 2002. aastal

Valter LANG, Andres IVADIK and Tanel SAIMRE

New results from the hill-fort of Keava
Uued tulemused Keava hüüdnime kaevamistest

Marek KONTA, Valter LANG and Leire LÕDLAID

Settlement Site III of Linnaste from archaeological complex of Keava
Linnaste III asulakoht Keava arheoloogilises kompleksis

Helvi VÄIK

Excavations in Viljandi: new data about the final period of Iron Age
the beginning of 1223
Kaevamised Viljandis uusi andmeid rauaaja lõppajaga ja 1223. aastast

Arvi BÄTZ

Excavations in Viljandi Castle of the Teutonic Order
Arheoloogilised uurimused Viljandi ordulinnusel

Ain LÄVI

The hill-fort of Ripuka-Panama
Ripuka-Panama

Early TEGER

Archaeological excavations in Kaberla and Lagedi villages
Arheoloogilised kaevamised Kaberla ja Lagedi külas

Mare AUN and Arvi KRIISTAJA

Archaeological fieldwork in Setumaa
Arheoloogilised välitööd Setumaa

Mati MÄRK

Archaeologische Ausgrabungen im Landkreis Lääne-maa
Kaevamised Lääne-maal

Erno VISTAL

Archaeological investigations of the Laiuse castle
Arheoloogilised uurimused Laiuse linnusel

Kristin ILVES

Underwater archaeological fieldwork in southeast Estonia
Allveearheoloogilised välitööd Kagu-Eestis

**ARHEOLOOGILISED
VÄLITÖÖD
EESTIS**

**ARCHAEOLOGICAL
FIELDWORK
IN ESTONIA**

2002

Koostanud ja toimetanud
Ülle Tamla

Muinsuskaitseamet
Tallinn 2003

© 2003 Muinsuskaitseamet
Uus 18, Tallinn 10111, Eesti
National Heritage Board
Uus 18, Tallinn 10111, Estonia

Esi- ja tagakaas: Luksuskirves Kirumpäält
Cover and back cover: Luxury axe from Kirumpää

Toimetuskolleegium:

Ants Kraut
Valter Lang
Anneli Randla
Erki Russow
Toomas Tamla
Ülle Tamla
Heiki Valk

Uus 18, Tallinn 10111, Eesti
e-mail: info@muinas.ee

Kujundus ja makett:
Jaana Kool

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU
SUNDEKSEMPLAR

ISSN 1406-3972

Trükitud AS Pakett trükikojas
Laki 17, Tallinn

EIN SELTENES LUXUSBEIL VON KIRUMPÄÄ

Mati MANDEL

*Eesti Ajaloomuuseum (Estonische Historisches Museum) Pikk 17, 10123 Tallinn,
Eesti (Estland)
mati@eam.ee*

Zu Beginn des Jahres 2003 hat das Historische Museum Estlands ein Beil mit auffallend prunkvollen Verzierungen erworben (Abb.). Es war schon Anfang der 1980er Jahre während der Vertiefung des Flussbettes bei den Burgruinen von Kirumpää, Landkreis Võrumaa, freigelegt worden. Am Flussufer verbreitet sich die Kulturschicht einer Siedlung, die sich im Laufe von längerer Zeit gestaltet hat. Der über 20 Jahre im Privatbesitz bewahrte Gegenstand gehört zu den Beilen mit verbreiteten Fersen, die am häufigsten bei den lettischen Volksstämmen, in erster

Abb. Ein Luxusbeil von Kirumpää (AM A 998).
Joon. Luksuskirves Kirumpäält.

Linie bei Latgallen, im 11.-14. Jahrhundert verbreitet waren (Atgāzis 1964, 112-116). Was dieses Beil zu einer Rarität macht, ist das schmückende Ornament an der Klinge, an der Kappe und sogar an der Haube des Beils (Abb.). An der Haube ist die Verzierung erhalten, an der Ferse aber fast nicht mehr existierend. Die Flächen der Verzierungen sind mit Silber bedeckt, die Ornamentismotive sind dort aber mit gelbigem Metall gestaltet. Das Ornament an den Wangen der Klinge ist nicht identisch, sondern unterscheidet sich in Details. Das zentrale Motiv des Ornaments bildet ein Tier mit einem nach hinten gedrehten Kopf und sich U-förmig gabelnden Hörnern. Beile mit einer ähnlichen Technik, wo die Verzierungen sich nur in Details vom Exemplar von Kirumpää unterscheiden, hat man auch auf dem Gebiet der Westslawen in Ostdeutschland, nämlich in Schauenburg, Guben (Kostrzevski 1962, 276) und Sagan gefunden, ein Exemplar kam auch in Wien heraus. Peter Paulsen hat alle solche ornamentierten Beile mit dem Kunsthandwerk der Wikinge in Zusammenhang gebracht. Von den vier ihm damals bekannten Beilen hat er das Schauenburger Beil als jüngstes datiert, indem er vermutete, dass es aus dem 12.-13. Jahrhundert stammte (Paulsen 1956, 178). Leider handelt es sich bei den erwähnten Stücken um Gelegenheitsfunde. Darüber hinaus tragen dasselbe Ornamentmotiv auch der im Moskauer Historischen Museum aufbewahrte Steigbügel unbekannter Herkunft sowie ein Säbel aus Florenz. Das letztere vertritt eine Waffenart, die in Lettland, insbesondere in der Gegend der Gauja-Liven verbreitet war (Tönnisson 1974, 99), wo man solche Waffen im 12.-13. Jahrhundert verfertigt hat (Paulsen 1956, 179-182). P. Paulsen meint, dass die vom westslawischen Gebiet gefundenen Luxusbeile wenigstens der Form nach mit den von den Gauja-Liven hergestellten verwandt sind. Er vermutet auch das Vorhandensein von Wirtschafts- und sogar Verwandtschaftsbeziehungen zwischen den Liven und den führenden slawischen Volksstämmen an der Oder (Paulsen 1956, 178, 182). Und doch bleibt die Herkunft der mit U-förmig gabelnden Hörnern verzierten Beile unerklärt. Der Form nach lässt sich das Beil von Kirumpää ins 13. Jahrhundert datieren (Meinung des lettischen Archäologen M. Atgāzis).

Literaturverzeichnis

Atgāzis, M. 1964. Latgaļu 9.-12. gs. cirvji. – Arheoloģija un etnogrāfija, VI. Rīga.

Kostrzevski, J. 1962. Kultura Prapolska. Warszawa.

Paulsen, P. 1956. Axt und Kreutz in Nord- und Osteuropa. Bonn.

Tönnisson, E. 1974. Die Gauja-Liven und ihre materielle Kultur (11. Jh. – Anfang 13. Jhs.). Tallinn.

HARULDANE LUKSUSKIRVES KIRUMPÄÄLT

Mati MANDEL

Eesti Ajaloomuuseum omandas hiljuti luksuslike kaunistustega kirve (joon.). See ese leiti juba 1980. aastate algul Võrumaalt Kirumpäält linnusevaremete juurest, jõesängi süvendamisel. Sellel kohal laiub jõekaldal pika aja jooksul ladestunud asula kultuurkiht. Üle kahekümne aasta eravalduses säilinud unikaalne ese kuulub nn. laiendatud kannaga kirveste hulka, millised levisid läti hõimude, esijoonel latgalite juures 11.–14. sajandil. Haruldaseks teeb Eestist leitud kirve selle külgi, selga ja koguni silmaosa kaunistav ornament (joon.). Kirvesilma külgedel on kaunistus säilinud, kannalt aga pea olematuks taotud. Kaunistuste pinnad on kaetud hõbedaga, ornamendimotiivid kujundatud aga kollast värvi metalliga. Tallinna Tehnikaülikooli Materjaliuuringute keskuse juhataja Urve Kallavuse poolt tehtud materjaliuuring, milleks kasutati nii valgus- kui ka skanneerivat elektronmikroskoopi, näitas, et kirve ornament koosneb hõbedast ja valgevasest. Näib, et hõbe on kantud kirvele lehthõbedana, kuna see eraldub eseme pinnalt lamedate tükkidena. Kollakat värvi ornamendidetailid on valgevask e. messing, kusjuures kasutatud on väga puhast metalli (näiteks puudub selle koostisest peaaegu täiesti tsink, lisanditest määrati vaid kaadium). Kirvelaba külgedel e. põskedel leiduv ornament ei ole päris identne, vaid erineb detailides. Ornamenti keskseks motiiviks on seljataha pööratud peaga ja U-kujuliselt hargnevate sarvedega loom. Samalaadses tehnikas ja Kirumpäa eksemplarist vaid detailides erineva motiiviga kaunistatud kirved on leitud lääneslaavlaste alalt Ida-Saksamaalt Schauenburgist, Gubenist ja Saganist, üks ka Viinist. Peter Paulsen (1956) seostas kõiki sellise ornamendiga kirveid viikingite kunstkäsitööga. Neljast P. Paulsenile teada olnud kirvest kõige nooremaks pidas ta Schauenburgi eksemplari, arvates selle pärinevat 12.–13. sajandist. Kahjuks on kõigi nimetatud kirveste näol tegu juhuleidudega. Lisaks neile kannab sama ornamendimotiivi Moskva Ajaloomuuseumis säilitatav teadmata leiukohast pärinev jalusraud ja Firenzest pärit saabelmõök. Viimane esindab relvatüüpi, mis on laiemalt levinud Lätis, eelkõige Koiva liivlaste alal, kus selliseid relvi valmistati 12.–13. sajandil. P. Paulsen peab lääneslaavlaste alalt leitud luksuskirveid vähemalt vormilt Koiva liivlaste alal valmistatutega suguluses olevaiks. Ka oletab ta liivlaste ja Oderi äärsete slaavlaste juhtivate suguvõsade vaheliste majandus- ning isegi sugulussidemete olemasolu. Siiski jääb U-kujuliselt hargnevate sarvedega kaunistatud kirveste päritolu lahtiseks. Läti arheoloogi Maris Atgāzise arvamus on, et Kirumpäa kirve võiks selle kuju alusel dateerida 13. sajandisse.